

جایگاه قرآن از دیدگاه پیامبر اکرم-صلی الله علیه و آله و سلم-،

امام علی و امام صادق-علیهم السلام-

منصوره شفیعی^۱

چکیده

قرآن کریم در اندیشه، گفتار و کردار پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم- و اهل بیت او تجسم و عینیت یافته و سیره کریمانه و سخنان حیکمانه آنان، روشن گر کتاب الهی در ابعاد گوناگون است. پس به طور کلی قرآن در نگاه پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم- و اهل بیت او از جایگاهی رفیع برخوردار است. هدف از این مقاله این است که جایگاه رفیع قرآن را در نگاه پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم-، به عنوان اولین مفسر وحی و امام علی-علیهم السلام-، به عنوان دومین مفسر وحی و امام صادق-علیهم السلام- بررسی کند. بنابراین ضرورت دارد که جامعه قرآنی و ولایی ما از ائمه-علیهم السلام- سرمشق بگیرند و از سرچشمۀ هدایت قرآنی استفاده کنند تا به سعادت ابدی رهنمون شوند. این مقاله که به روش توصیفی- تحلیلی تهیه گردیده، درنظردارد که جایگاه قرآن را از دیدگاه این سه بزرگوار بررسی کند. نتیجه‌ای که از این مقاله به دست آمد، این است که پس قرآن دارای جایگاهی بس عظیم و بلندمرتبه می‌باشد که با تمسک به آن می‌توان به سعادت دنیوی و اخروی رسید. شرط این تمسک جستن نیز در چنگ زدن به ریسمان هدایت ائمه معصومین-علیهم السلام- می‌باشد.

کلید واژه: جایگاه، روایات، قرآن.

مقدمه

^۱ طلبۀ پایه پنجم، سطح دو، مدرسه علمیه ریحانه، www. Baranebahari971@gmail.com

مهمترین کتاب آسمانی برای هدایت انسان‌ها به سمت رستگاری و کمال واقعی، قرآن کریم است؛ زیرا قرآن، تجلی‌گاه علم خداوند در روی زمین است. اعتقاد به محتوای قرآن و ارتباط با مضامین بلند آن سعادت ابدی انسان را در پی دارد.

از سوی دیگر اهل بیت-علیهم السلام- چهره دیگر علم الهی هستند و دارای همه حقایق قرآن می-باشند و بر ظاهر و باطن قرآن، محکم و متشابه و بر عام و خاص آن آگاهی کامل دارند؛ بنابراین ائمه بر حقایق قرآن احاطه دارند و مفسران و بیان‌کنندگان کلام خدا به زبان بشری هستند.

ائمه-علیهم السلام- همیشه مردم را به جایگاه والای قرآن و نقش اساسی آن در هدایت و فلاح انسان-ها آگاه می‌کردند و راههای بهره‌مندی از قرآن را گوشزد می‌کردند. از آنجایی که جامعه اسلامی از واقعیت قرآن و علوم اهل بیت فاصله گرفته، متحمل خسارات جبران‌ناپذیری شده است. به عنوان مثال تمسک به ظاهر قرآن و دور شدن از حقیقت قرآن، از بزرگ‌ترین بلایایی است که امروزه جوامعه اسلامی را تهدید می‌کند.

پس ضرورت ایجاب می‌کندکه برای فرار از این تهدیدها و رسیدن به رستگاری دنیوی و اخروی مسلمانان به حقایق قرآن بازگشت کنند و قرآن را در عرصه زندگی خویش پیاده کنند.

در این مقاله برآنیم که جایگاه قرآن را از دیدگاه ائمه و روایات بررسی کنیم. مثلًاً

جایگاه قرآن از دیدگاه پیامبر اکرم-صلی الله علیه و آله و سلم- چیست؟

جایگاه قرآن از دیدگاه امام صادق-علیه السلام- چیست؟

در رابطه با این موضوع، در گذشته کتاب‌هایی نگاشته شده است. مانند کتاب «قرآن در آینه نهج البلاغه» برگرفته از سخنان آیه‌الله محمد تقی مصباح که ایشان در این کتاب به موضوعاتی همچون

جایگاه قرآن در جامعه دینی پرداخته است. همچنین مقاله «قرآن در کلام پیامبر» نوشته سید صادق سیدزنزاد که در مجله گلبرگ معرفت، شهریور ۱۳۸۲، صفحه ۱۲ به چاپ رسیده است. این نویسنده در این مقاله به بررسی اهمیت قرآن در کلام پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم- پرداخته است. اما در این پژوهش علاوه بر مطالب ذکر شده در این کتاب و مقاله، قصد داریم عظمت و اهمیت قرآن و جایگاه آن را علاوه بر کلام پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم- در کلام امام علی-علیه السلام- و امام صادق-علیه السلام- نیز بیان کنیم.

امید است علاقمندان به قرآن و عترت در این راه گام برداشته و نقاط ضعف ما را با پیگیری و اهتمام در راه اعتلای حق جبران نمایند ان شاء الله.

الف: جایگاه قرآن از دیدگاه پیامبر اکرم-صلی الله علیه و آله و سلم-

درک عظمت قرآن کریم، منوط به معرفت قرآن در تمامی ابعاد است. قرآن کریم در برگیرنده عالی-ترین معارف الهی در زمینه شناخت خداوند متعال، اسماء و صفات الهی، اسرار توحید، ویژگیهای سفیران و پیامبران الهی، اسرار جهان غیب، سنت‌های حاکم بر جامعه‌های بشری، شناخت انسان و فرجام کار او، اخبار غیبی مربوط به گذشتگان و آیندگان است و همچنین حاوی نظامهای اجتماعی، حقوقی، اقتصادی و سیاسی است که بشر برای سعادت و خوشبختی جاودانه خود به آن نیاز دارد.

قرآن کریم نشانگر راهی است که پیمودن آن انسان را از یوغ بردگی ستمگران نجات می‌دهد و از اسارت در زنجیر جهل، خرافه و هواهای شیطانی می‌رهاند و او را در مسیر سلامت قلب، پاکی ظاهر و باطن و پیشرفت مطلوب انسانی و معنوی قرار می‌دهد.

علاوه بر همه این ویژگی‌ها، اتصال قرآن به معدن عظمت الهی، عظمت و رفعتی فراتر از اندیشه‌های عادی به آن بخشیده و این کتاب را دارای برکات و آثار خاصی در جسم و روح انسان - بلکه در تمام جهان هستی - قرار داده است.

از آنجا که شناخت و استفاده از این کتاب الهی به فراخور استعداد انسان‌ها متفاوت است، درک عظمت قرآن نیز متناسب با این درک متفاوت خواهد بود.

شناخت حقیقت قرآن کریم و احاطه کامل بر همه ابعاد آن جز برای کسانی که قلب مطهر آنها وعاء تجلی نور قرآن بوده، میسر نیست. از این رو، برای شناخت ابعاد گوناگون عظمت و فضیلت قرآن، ناگزیر باید به حاملان علوم الهی و آگاهان به اسرار این کتاب عظیم که همانا پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - و اهل بیت - علیهم السلام - هستند، مراجعه کرد و در سایه آموزه‌های آن‌ها به فهم تعالیم قرآن نایل آمد و عظمت آن را درک کرد.

به عبارت دیگر، رابطه مستحکم بین قرآن کریم و اهل بیت - علیهم السلام - به‌گونه‌ای است که شناخت یکی از آن‌ها، تنها با شناخت آن دیگری و استعانت از آن میسر است.

پیامبر اعظم - صلی الله علیه و آله - و اهل بیت - علیهم السلام - از یک سو با آشنا کردن مردم با معارف قرآن سعی کردند که زمینه درک عظمت قرآن را در خود مردم فراهم آورند و از سوی دیگر، به عنوان گواهان راستگو، فضیلت و عظمت قرآن را بازگو کردند تا مردم را جهت استفاده بیشتر از قرآن ترغیب کنند. در حقیقت، بازگویی عظمت و فضیلت قرآن کریم توسط اهل بیت - علیهم السلام - مقدمه‌ای است برای ایجاد زمینه فکری و روحی در مردم در جهت توجه شایسته به قرآن کریم و استفاده از معارف حیات بخش آن.^۱

در این بخش بر آن هستیم که بخش‌هایی از سخنان پیامبر اعظم - صلی الله علیه و آله - و اهل بیت - علیهم السلام - را راجع به عظمت قرآن نقل و بررسی کنیم.

الف-۱: جامعیت و فraigیر بودن قرآن

^۱ ترابی، مجله فرهنگ جهاد، شماره ۴۳ و ۴۴، پیام دوم.

یکی از ابعاد عظمت قرآن کریم فراگیر بودن آن بر تمام معارفی است که بر پیامبران قبلی در کتاب‌های الهی نازل شده است، چون قرآن وجه نهایی و کامل آن کتاب‌ها است و به هیچ وجه محتوای این کتاب الهی گستته از آن کتاب‌ها نیست، قرآن بر محتوای آن‌ها احاطه و نظارت دارد، چه در مواردی که احکام آن‌ها را نسخ کرده و چه در مواردی که ابقا کرده است. این ویژگی باعث می‌شود که پذیرش معارف قرآن برای پیروان حقیقی ادیان الهی آسان باشد.^۱

پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - در اشاره به این معنی فرمودند:

«اعطیت السور الطوال مکان التوراء و اعطیت المئین مکان الانجیل و اعطیت المثانی مکان الزبور و فضلت بالمفصل ثمان و ستون سورة و هو مهیمن علی سائر الكتب و التوراء لموسى و الانجیل لعیسی و الزبور لداود.» سوره‌های بلند بجای تورات به من داده شد، و سوره‌های صدگانی به جای انجیل، و سوره‌های مثانی بجای زبور و سوره‌های مفصل نیز مایه برتری من است و قرآن خود گواه کتاب‌های آسمانی است و مشرف بر آن‌ها.»^۲

بنابراین مقصود از جامعیت قرآن، شمول و فراگیر بودن آیات و آموزه‌های آن نسبت به همه شئون زندگی بشر در تمامی دوران‌ها و اعصار است. بنابراین، قرآن برای همه انسان‌ها و همه مکان‌ها و همه زمان‌ها و برای همه امور زندگی بشر، اعمّ از امور فردی و اجتماعی نازل شده است.

علّامه طباطبائی بر جامعیت قرآن تأکید دارد و معتقد است که تبیان بودن قرآن برای هر شیئی با توجه به شأن هدایت‌گری آن است و برای رسیدن انسان به هدایت، تمام احتیاجات و علوم مورد نیاز او را بیان نموده است؛ مانند: مبدأ، معاد، اخلاق فاضله، شرایع الهی، قصص، تاریخ.^۳

در برخی از دیگر آیات نیز رسالت فراگیر پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم- اشاره شده که نشان از

^۱ همان.

^۲ کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۰۱.

^۳ طباطبائی، تفسیرالمیزان، ج ۱۲، ص ۳۲۴.

عهدهنامه باید نگریست، به آن باید پایبند بود، مفاد آن را نباید زیر پاگذاشت. امام صادق-علیه السلام- درباره این عهدهنامه و لزوم تلاوت بخشی از آن در هر روز، چنین می‌فرماید:

«القرآن عهد الله إلى خلقه، فقد ينبغي للمرء المسلم أن ينظر في عهده و أن يقراء منه في كل يوم خمسين آية؛ القرآن عهد خداوند نسبت به بندگان اوست. سزاوار است که یک انسان مسلمان در این عهدهنامه الهی بنگرد و هر روز پنجاه آیه از آن را بخواند».۱

روشن است که مرور بر مفاد یک عهدهنامه، برای یادآوری از آن قرارداد و رعایت آن در عمل است. میثاق خدا با بندگان بر شناختن احکام الهی و عبرت گرفتن از حکایات قرآن و عمل به اوامر او و تدبیر آیات است.

جالب است که امام صادق-علیه السلام- وقتی می‌خواست قرآن تلاوت کند، قرآن را که به دست راست خویش می‌گرفت، دعایی می‌خواند که به عهد بودن قرآن و تعهدات انسان در قبال این قرارداد، اشاره دارد. مضمون آن دعا چنین است:

«خداؤندا! من عهد و کتاب تو را گشودم. خدایا! نگاهم را در این کتاب، عبادت قرار بده و قرائتم را تفکر، و تفکرم را عبرت آموزی. خدایا! مرا از آنان قرار بده که از مواعظ تو در این کتاب، پند می‌گیرند و از نافرمانیات پرهیز می‌کنند. وقتی کتاب تورا می‌خوانم، بر دل و گوشم مهر مزن و بر دیدگانم پرده می‌فکن و قرائت مرا خالی از تدبیر مگردان، بلکه مرا چنان قرار بده که در آیات و احکامش ژرف بنگرم، دستورهای دین تو را بگیرم و عمل کنم و نگاه مرا در این کتاب، غافلانه و قرائتم را بیهوده و بی‌شمرمساز.»۲

ج-۴: آینه عبرت

^۱شعیری، جامع الاخبار و الآثار، ج ۱، ص ۳۳۵.

^۲مجلسی، بحار الانوار، ج ۹۵، ص ۵.

در خلال آیات قرآن، سرگذشت اقوامی از گذشته آمده است. چه نیکان و صالحان که در سایه ایمان و عمل و پیروی از حق، سعادتمند شدند، چه عنودان و لجوچان که با تکذیب انبیا و انکار خدا و طغیان و فساد، گرفتار عذاب الهی گشتند. قرآن، کتاب قصه و داستان نیست، ولی سرشار از قصص و حکایات افراد و امتهای است و همه بر اساس درس گرفتن و الهام و عبرت و پند می‌باشد.

امام صادق-علیه السلام- می‌فرماید:

«علیکم بالقرآن! فما و جدت آیه نجابها من کان قبلکم فاعملوا به، و ما وجدتموه هلك من کان قبلکم فاجتنبوه؛ برشما باد قرآن! هر آیه‌ای را که یافتد که گذشتگان، با عمل به محتوای آن آیه نجات یافتند، شما هم به آن عمل کنید و هر آیه را دیدید که بیانگر هلاکت پیشینیان است، شما هم از آن (عامل هلاکت) بپرهیزید».^۱

این شیوه برخورد با آیات قرآن، سودمندترین شیوه‌ای است که در عمل فردی و اجتماعی مسلمانان اثر می‌گذارد و قرآن هدایتگر قاری می‌شود.

ج-۵: محکم‌ترین و مطمئن‌ترین پناهگاه و دست‌آویز

بر شما باد عمل کردن به قرآن که ریسمان محکم الهی و نور آشکار و درمان سودمند است که تشنگی را فرونšاند، نگهدارنده کسی است که به آن تمسک جوید و نجات‌دهنده آن کسی است که به آن چنگ آویزد، کجی ندارد تا راست شود و گرایش به باطل ندارد تا از آن برگردانده شود.^۲

ج-۶: بالاترین شفاعت کننده

^۱ حکیمی، الحیاء، ج ۲، ص ۱۱۶.

^۲ دشتی، ترجمه نهج البلاغه، خطبه ۱۹۶، ص ۲۵۱.

بدانید قرآن است شفاعت‌کننده پذیرفته شده و گوینده تصدیق شده و هر کس که روز قیامت قرآن برای او شفاعت کند، شفاعت قرآن در مورد او پذیرفته شود.^۱

نتیجه‌گیری

جایگاه قرآن در هدایت و سعادت انسان‌ها در دنیا و آخرت، واقعیتی است که حقیقتی انکارناپذیر است و در روایات پیامبر اکرم-صلی‌الله‌علیه و آله و سلم- و ائمه معصومین-علیهم‌السلام- بر آن تأکید بسیاری شده است؛ زیرا این قرآن به راهی هدایت می‌کند که مستقیم‌ترین راه‌هاست و کسانی که با قرآن مأنوس هستند، به کمک قرآن می‌توانند حق را از باطل تشخیص دهند.

در بیان اهمیت قرآن همین بس که پیامبر-صلی‌الله‌علیه و آله و سلم- فرمودند: «قرآن از همه چیز خدا برتر است». همچنین فرمودند: «برتری قرآن بر سایر سخنان، مانند برتری خداوند بر بندگانش است». آری! قرآن بهترین فتح‌کننده قله بلند عزت است و عاشقان واقعی قرآن کسانی هستند که شب‌ها با آن مأنوس هستند و روزها در صحنه پرآشوب زندگی، از آن الهام می‌گیرند. پس ضرورت ایجاب می‌کند برای رهایی از راه ضلال و گمراهی و هدایت به سمت رستگاری و فلاح ابدی به این کتاب آسمانی و حقایق ارزشمند آن چنگ زده شود.

به نظر می‌رسد که عامل اصلی هدایت‌گر و تربیت‌کننده افراد و جوامع بشری به سمت کمال و ارزش‌های انسانی و اخلاقی، قرآن مجید است. پس لازم است که اهمیت و جایگاه قرآن در کلام معصومین-علیهم‌السلام- و در روایات بررسی شود. این که مثلاً پیامبر اکرم-صلی‌الله‌علیه و آله و سلم- در مورد قرآن و جایگاه والای آن چه فرموده‌اند. یا این که ائمه معصومین از جمله امام علی-علیهم‌السلام- و امام صادق-علیهم‌السلام- در این مورد چه فرمایشاتی داشته‌اند.

^۱ همان، خطبه ۱۷۶، و اَغْلَمُوا أَنَّهُ شَافِعٌ مُّشَفَّعٌ وَ قَائِلٌ مُّضَدِّقٌ وَ أَنَّهُ مَنْ شَفَعَ لَهُ الْقُرْآنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُفَّعَ

فِيهِ.

امید است پژوهش‌گران دیگر نیز این موضوع را در باب این‌که چگونه می‌توان به قرآن با توجه به عظمت‌ش چنگ زد، مورد بررسی قرار دهند.

فهرست منابع

*قرآن

*نهج‌البلاغه

۱. افخمی، احمد، «مجله سروش وحی»، شماره ۲۲، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۵، ه، ش.
۲. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران: انتشارات جاویدان، ۱۳۸۳، ه۵، ش.
۳. ترابی، مرتضی، «مجله فرهنگ جهاد»، شماره ۴۳ و ۴۴، تابستان ۱۳۸۵، ه، ش.
۴. حر عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، قم: آل بیت لایحاء ترااث، ۱۴۱۴، ه۵، ق.
۵. حکیمی، محمدرضا، علی و محمد، الحیاء، ترجمه: احمد آرام، بی‌جا، بی‌نا، ۱۳۵۳، ه، ش.
۶. دشتی، محمد، ترجمه نهج‌البلاغه، قم: مشهور، چاپ اول، ۱۳۷۹، ه، ش.
۷. شعیری، محمدبن محمد، جامع الاخبار، نجف: مطبعه حیدریه، چاپ اول، بی‌تا.
۸. شوشتاری، محمدتقی، بهج الصباغه فی شرح نهج‌البلاغه، تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۸، ه، ش.
۹. طباطبائی، محمدحسین، تفسیرالمیزان، ترجمه: سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: اسماعیلیان، دارالکتب‌الاسلامیه، چاپ هشتم، ۱۳۶۸، ه، ش.
۱۰. کلینی، محمدبن یعقوب بن اسحاق، الکافی، ج ۲، قم: دارالحدیث، ۱۳۶۳، ه، ش.

ق.

۱۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تصحیح: محمدباقر بهبودی، تهران: دارالکتبالاسلامیه، ۱۱۰،^۵

۱۲. مصباح، محمدتقی، قرآن در آینه نهجالبلاغه، قم: مجمع جهانی اهل بیت-علیهم السلام-،^۶ ۱۳۸۵. ش.